

ANASTASSIS VISTONITIS

Ljubljana

... Tokrat je letalo vzletelo pravočasno in čez tri ure pristalo na ljubljanskem letališču, kjer me je čakal Veni Taufer s svojo ženo. Napotili smo se v hotel, tam sem pustil prtljago, nato pa naravnost na sedež Društva slovenskih pisateljev. V prvem nadstropju je elegantna restavracija, ki jo plemenitijo značilnosti srednjeevropske tradicije: vljudni, vzorni natakarji, velika izbira solat, jedilni listi kot pergament. Skozi velika okna je komaj opazno utripala nočna Ljubljana – kot debela, temna preproga z izvezenimi lučkami. Natakar je govoril nemško, jedilni list pa je bil natisnjen v slovenščini in italijanščini; po dveh kozarcih vina so se vse reči vrnile na svoje mesto in jaz sem že pripadal tej deželi.

V hotelu sem ugotovil, da je postelja narejena za osebe, ki so precej manjše rasti od moje. Zaspal sem, po sili razmer, v položaju zarodka; ob takih priložnostih imam po navadi čudne sanje in me rado zebe, toda tokrat se naslednje jutro nisem ničesar spomnil. Pozajtrkoval sem v jedilnici brez oken in se nato odpravil na sprehod po mestu. Močna svetloba je zdaj vzbujala občutek, da so to poslednji odbleski podaljšanega poletja, drugič spet, da sem na južnem polu, kjer je pomlad, kot bi od minulega aprila ne bilo preteklo več kot teden dni. Hiše, drevesa, ljudje, ki so stopali s korakom, za spoznanje lahkotnejšim, kot sem ga vaje – vse to je obarvalo pokrajino in moje razpoloženje z močnejšim odtenkom.

Ljubljana: miniatura srednjeevropske metropole, ki so ji odvzeli hrup in množice, z daljnim hrepenenjem po sanjarjenju celo na mladih obrazih kavarniških gostov ob reki, ki teče skozi mesto. Jasam samote sledijo parki in mali trgi, ki se igrajo skrivalnice s svetlobo. Pomembnih zgradb ne zaznamuje moteča imperialna domišljavost, to so hiše skrivnostnih, pa tudi povsem jasnih občutij, oči, ki se potapljajo v tišino blagega razpoloženja, ne da bi hotele, kar koli skriti, nejasen šepet, ki prinaša s sabo mrmranje komaj minulih časov; počutiš se domače in se obenem sprašuješ, ali ni ravno to tista past, ki ti jo nastavlja negibna svetloba. Le o čem pripoveduje goram, ki obkrožajo to deželo?

Sedim v kavarni ob reki. Nočem je gledati kot prisposodo temne reke nezavednih pokrajin mojega otroštva. Raje opazujem podrobnosti: to me razvedri in obvaruje spominov – pa čeprav za kratek čas. Na nekem zidu grafit v angleščini dopoveduje: »Idioti naj se ne razmnožujejo!« Natanko pod njim jezen odgovor: »Ti si fašist.« Vse povsod enake zgodbe. V tem trenutku, ko leno drsenje svetlobe odlaga mehki sij na negibno sliko pred

mano, se raje prepustim neulovljivemu pozibavanju klavirske glasbe, Mozartovemu *Rondoju á la Turca*, ki prihaja iz zgradbe glasbene šole za mojim hrbtom. »Divji smeh v čistosti svetlobe.«

Pri sosednji mizi se pogovarjata dekleti s sončnimi očali. Z obema rokama držita vsaka svoj kapučin in ga počasi pijeta, pod mizo pa sta odložili violončela – očitno sta študentki glasbene akademije. Vstanem in se odpravim peš do osrednjega trga, ne da bi se ustavljal pred kipi, mimo katerih grem. Na trgu neka skupina iz Peruja v tradicionalnih andskih nošah igra *El condor pasa*. So to nemara isti glasbeniki, ki sem jih pred petimi leti videl na glavnem trgu v Bruslju? Prav takšne obleke, prav takšna glasbila in isti sintesajzer, ki jim je dajal ritem, le da imajo tokrat namesto kovinske posode, v katero so mimoidoči metali kovance, majhen klobuk, ki je od daleč videti kot speči maček.

Hodim vzdolž reke, zapustim središče mesta in se prvič znajdem pred večnadstropnimi socialističnimi stanovanjskimi bloki iz sedemdesetih let; vsekakor so mi ljubši od spomeniških pošasti na drugem koncu mesta, verjetno zaradi lepe narave, ki jih obkroža: drevesa, voda, predvsem svetloba. V bližini ni žive duše, čeprav nisem hodil več kot deset minut. Dovolj časa imam, da me preplavi domala izgubljen občutek: da lahko prehodiš mesta – ali vsaj nekatera od njih, ne da bi se izčrpal od hrupa in velikih razdalj.

Stojim ob reki, in medtem ko gledam v vodo, me znova preplavi glasba, ki sem jo tukaj poslušal minulega aprila.

Bil je ponedeljek. Zjutraj se je Venó oglasil v hotelu, da bi mi razkazal mesto.

»Imaš kakšno posebno željo?«

Nisem je imel.

»Pojdiva v muzej,« je rekel.

»V muzej?«

Kaže, da nisem znal prikriti svoje osuplosti, kajti Venó je nekemu skupnemu znancu povedal takšno zgodbo: »Razmišljal sem, kaj naj pokažem temu Grku; ko sem mu predlagal, da greva v muzej, sem v njegovih očeh opazil nezaupanje 'V muzej?' je vprašal odklonilno. 'O ja, v muzej,' sem vztrajal.«

Želel sem videti mesto, požvižgam se na muzeje, toda tokrat nisem imel prav. Muzej je bil sicer zaprt, a je Venó poskrbel, da ga je prišel odpret sam direktor. Pridružil se nama je tudi pesnik Iztok Osojnik.

Zgradba, značilen primerek francoske arhitekture prejšnjega stoletja – za Slovence je bil Napoleon osvoboditelj –, hrani prazgodovinske najdbe z okoliških gora. Direktor je razlagal v slovenščini, Venó je prevajal. Paleontologija me ne gane, poslušal sem nekam raztreseno. Na vsem lepem je direktor utihnil, Iztok se je zagledal v svoje čevlje, Venó se je obrnil k meni in se mi skrivnostno nasmihal. Nekaj se je moralo zgoditi – in se je zgodilo.

Izpod kupolastega stropa, od sten vsenaokoli, skozi okna, ki so bila zastrta s temnim platnom, da prepusté čim manj svetlobe, je vdrla glasba, enoglasen, drgetajoč zvok, ki je valoval in se vrtel v plesu, se širil in krčil, temen glas, v katerega srcu je gorel ogenj, ki je rasel, kot bi prihajal izpod vznožja prsténega gozda in se izgubljal v veselju. Notranjost muzeja se je spremenila v ogromno vesoljsko ladjo, v medplanetarno podzemeljsko jamo, ki jo je preplavljala nezemeljska pesem, spomin na prihodnost, spomin, ki je izhajal iz galaktične praznine – in zdelo se je, da jo paramo kot gosto kopreno, negibno stoječi sredi dvorane. Ja, neke obstaja nemo bratstvo temé, in njen edini jezik je bil ta odsev glasu, ki je zdaj žarel, zdaj bledél; bil je kot Evridikina arija iz Gluckove opere, toda brez besed.

Prepuštil sem se zvoku, in ko sem se skoraj izgubil v njem, me je Venó nežno prijel pod roko, rekoč: »Pridi, boš videl, od kod prihaja.«

V kotu dvorane je bila rekonstrukcija prazgodovinske jame. Sence prednikov so bile vtisnjene na rdeče ozadje iz lepenke. Na sredini posnetek ognja, vse naokoli razmetani kamni in kosti, senca dima se je trepetaje poigravala na stenah jame. Izkopanine so bile druge, varno spravljene na zasteklenih policah; med njimi tudi tista, iz katere je prihajala glasba, melodija brez melodije. To je bila majhna kost, votla, z dvema izdolbenima luknjama – in tako spremenjena v nekakšno piščal, po mnenju strokovnjakov stara najmanj šestdeset tisoč let. Glasba, ki smo jo slišali, je predstavljala združitev vseh mogočih zvočnih kombinacij, izhajajočih iz tega prazgodovinskega glasbila. Slišal sem gore, gozdove, veter, ogenj na sredi jame, otožno prazgodovinsko arijo iz prve maternice časa, glasbo, ki se je rodila pred govorom in polarno samoto tisočletij, nezemeljsko luč arhaičnih celic, ki razpadejo, brž ko pridejo v stik z zrakom; morda, kdo ve, pa nas je sama svetloba, medtem ko je s težavo prodirala skozi zatemnjena okna in se v smrtnih krčih zvijala v neskončnih globinah, vsrkavala vase?

Od tedaj sem še dvakrat zaslišal isto glasbo. Obakrat sem vozil avto. Prvič se je zgodilo, ko sem se nekega avgustovskega večera, bila je polna luna, vzpenjal po ulici kneginje Plakentíje, čez Kennedyjev trg do Halándrija, kjer stanujem. Mesec je nizko ležal, za njim je kipel v nebo Imitós, iz daljave pa se je oglašala prapiščalka in s svojim zvokom preplavljala skrivnostno tišino, v katero je luna povijala temnega dojenčka noči. Drugič se je zgodilo na poti iz Komotiníje proti Ksántiji, bilo je zunaj mesta, ko je pred mano začelo rasti usločeno stebrišče iz ogromnih dreves na levi in desni strani ceste; sonce je zagorelo in vse naokoli je zažarelo v rdeči barvi. Nemara pa to ni bilo sonce, ampak škrlatna luna z Rodopov v deželi moríje in izgnanstva. Mi je glasba pripovedovala o starosti narave ali o njeni zgodovini? Morda je ona obarvala pokrajino v rdeče, in ne sonce ali mesec, preoblečen v sončnega kralja, v mater ljubico, v škrlatno božanstvo kamna in vetra?

Vstopili smo v stolp, ki ga je neki Slovenec bujne domišljije spremenil v vojni muzej. Osnovel je še dva takšna, nam je ponosno oznanil, in v ta

namen zbral sedemnajst tisoč predmetov. Kar koli si človek lahko predstavlja, najde v tej starinarnici smrti: zarjavele strojnice iz prve svetovne vojne, častniške uniforme avstro-ogrske vojske – tako kričečih barv, kot bi pripadale klovnom, ki bodo zdaj zdaj nastopili v krvavi farsii. Smešnost in nadutost okupatorske oblasti se zdita še večji, če opazuješ njene uniforme na pustnem sprevodu ubitih, zlasti če je od zadnje parade morilcev minilo že kakih sto let. Tako sem povsem neprizadeto gledal neko uniformo in se na vsem lepem zalotil, da na mestu srca iščem luknjo. Ni je bilo. Zraven uniforme je bila svetlo modra čelada OZN, ob njej nacistične in komunistične zastave, preluknjani vojaški čevlji, oprema tehničnih čet, plinske maske, puške, katerih kopita so bila razžrta od časa ali miši, kroglice vseh mogočih premerov, tulci, ostanki torpedov. S stene me je gledal Hitler s svojim divjim, vročičnim pogledom, s katerim je nekoč tako očaral množice, malo dlje so bili razstavljeni plakati Wermachta, pod njimi pa vojaške čutarice. Vse nametano, brez repa in glave, brez datumov, kajti morija je brezčasna in vsenavzoča, in ta muzej je pokopališče razuma; globoko v njegovih rojih smetarka smrt natovarja in raztovarja svoje breme. Sicer pa je bila notranjost stolpa podobna mlinu na veter; morda v tistem zaboju z zlomljenimi tečaji hranijo balzamirano zemljemerčevo truplo? Zdaj zdaj bo izza tramu pokukala mlinaričina glava, ki bo s poželjivim pogledom in krvavimi očmi vabila k sebi Janka in Metko: pridita k meni, ljuba otroka, tako zelo vaju imam rada; čez čas bo stopila izza tramu in pokazala svoje celo ogromno telo s prekrizanima nabojnica na prsih.

Tramovi, kotički, pajčevine. Na enem koncu je torpedovka iz druge svetovne vojne, zarjavela in zato toliko bolj grozeča. Romantični lastnik hotela *La Plage* iz Krónije, Panajótis Skordákis, stari mornar, ima podobno na svojem dvorišču, kjer raste buganvilija; torpedovko je pobarval z okro, tako da jo težko razločiš od lončenih vrčev iste velikosti, in je prav takšne barve kot rastline, ki rasejo vse naokoli.

Bila je že trda noč, ko sem se znašel v hotelskem atriju; tja sem prišel skupaj z G-jem, D-jem in Souso Jambo, angolskim pisateljem in novinarjem, ki živi v Londonu in piše v angleščini. Začeli smo na dolgo razpravljati. Sousa pripada mlajši generaciji pisateljev, ki izhajajo iz nekdanjih kolonij evropskih velesil ali iz dežel tretjega sveta in se poskušajo uveljaviti v Angliji. Čeprav so njegova politična prepričanja zelo konzervativna, jih izraža kar se da obzirno. Od knjig, ki mu izhajajo pri založbah Viking in Penguin, ne more živeti. Tu in tam se udinja kot novinar in prevajalec ali opravlja razna druga priložnostna dela in tako zviša svoje dohodke. Nikoli ni bil v Grčiji, toda to ni zmanjšalo mojega presenečenja, ko me je vprašal, ali se pri nas še kar oblačimo v hitone. Poskusil sem preusmeriti pogovor. Ko sem odgovarjal na njegovo drugo vprašanje o položaju in mestu afriške skupnosti v Atenah, mu nisem mogel kaj dosti povedati o tistih Atenah, ki pripadajo raznim etničnim skupinam in katerih podoba niha nekje med

koncentracijskim taboriščem in ciganskim taborom. V pogovoru smo prepovali célo zemeljsko oblo: Sredozemlje, Britansko otočje, druge svetove, ki se nam ne zdijo nič več tako zelo oddaljeni in eksotični – dokaz več, da se je Sousovim očem Grčija zdela bolj eksotična kot meni Angola; pogovarjali smo se o diktaturah iz Afrike in Azije, o morilcih v podobnih uniformah ali slamnatih krilih, o črnih faraonih, katerih sodržavljani morajo v javnosti pred njimi padati na kolena in jih častiti po božje – to se dogaja v Malaviju, kjer ima več kot pol prebivalcev aids. In vendar ... kako lepe so kavarne na Zahodu, lepe razprave o demokraciji in prihodnosti sveta, vino v mesečnih nočeh, razkošje izbire na jasah odprtih družb, ki jih določata povsem drugačen čas in prostor. Zadošča že majhna sprememba zornega kota, da v tukajšnji prostor vdre neka druga navzočnost – ne mitska, po kateri je hrepenel Octavio Paz, ampak zgolj še en izraz kulture smrti. In kako se spoznajo na smrt v teh krajih! Preučuješ njihovo književnost, pogovarjaš se z njimi – smrt je navzoča vsepovsod. Minulega aprila sva se z Venom dolgo pogovarjala o njej. Če želi kdo spoznati književnost po didaktični plati, ne da bi se spustil v moraliziranje, naj si pomaga z naslednjim sporočilom: iz doživljanja smrti se človek uči prizanesljivosti, in če pišemo in govorimo, to počnemo zato, ker se nikoli ne bomo naučili ničesar zanesljivega o smrti (na meji njene države se gnetejo živi), nikoli ne bomo izvedeli, kateri jezik govori smrt, mrtev ovoj, ki čuva dušo in mu pravimo telo. Če so Grki slavili telo, so to počeli, da bi se uprli razpadanju. Hrepeneti po lepoti: kaj pa je to drugega kot razstavljati svojo pokvarljivo kožo pred smrtjo? Ne vem, kako bi to zapopadel brez povezave z izročilom. Danes mnogi na Zahodu pravijo, da so bili Grki odlični umetniki, toda klavrni politiki. Kaj pa ti bodo vrline in podobne reči; idealizem je gotovo lep in prijeten, toda zdaj več ne nosimo hitonov ...

(Odlomek eseja iz knjige *Korito časa*, ki je izšla avgusta letos pri atenski založbi Patáki)

Iz grščine prevedla Klarisa M. Jovanović